

2006 decemberében biológusok nemzetközi csapata két kutatóhajón ereszkedett lefelé Kína legmocskosabb folyóján. Monszunesők korbácsolták heteken át a Jangce zavaros vizét, miközben a tudósok a mélységet tapogatták le ultrahangos készülékeikkel, és a hullámok fölött kémlelődték távcsövekkel.

Életjelet kerestek, egyetlen életjelet. A végén, a sokmillió metropoliszban, Sanghajban kialudt a reményük. A kutatók már nem találták a Föld legritkább emlősállatát. Kétségbeesetten vallották be: a kínai folyami delfin, a *baji* 2006. december 13-i határnappal kipusztult. A bajié nem egyedi eset. Az ökológusok úgy vélik, hogy elindult bizonyos fajok végleges kihalásának hulláma, amitől több mint négy évtizede óvnak. Bizonyos állatfajokból már akkoriban is csak kevés példány létezett. Most azonban, az éghajlati fordulat hatására, ez a folyamat felgyorsult. Sok faj tagjait szinte az ujjainkon tudjuk megszámolni. Éppen Noé bárkájának törzsállományától veszünk búcsút: a tigristől, az orángutánától, a berkek békáitól – olyan lényektől, amelyek éppoly mozdíthatatlanul hozzátartoztak a világ leltárához, mint az égen a hold, vagy a levegő, amelyet belélegzünk. A képeskönyvek állatai távozóban vannak.

Az emberiség keveset tesz e kipusztítás ellen, a zsugorodás mégis szomorúsággal és fájdalommal tölti el még azokat is, akik tétlenül szemlélik. Sokan érzik úgy, hogy elvesznek tőlük valamit, és hogy ez a veszteség szegényebbé teszi a lelkiüket – mintha a többi lény valami titokzatos, eleven táplálék lenne. De hát mi köti az embert az állatokhoz? Milyen életet ajándékoz az embernek az állatok jelenléte? Mit semmisítünk meg *önmagukban*, amikor elpusztítjuk a természetet? Lehetséges, hogy ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása ma létfontosságú bolygónkra nézve.

A biológusok és a filozófusok sokáig hallgattak az ilyen témákkal kapcsolatban. Csak az utóbbi évtizedekben kezdik felfogni, milyen szoros kapcsolat fűz minket a többi lényhez. A génkutatók és a neurológusok ma megállapítják: az érzelmek nem illúziók, hanem olyan fizikai erőt jelentenek, amely minden élőlényt mozgat. Már a sejtek is értékeket és érzeteket követnek. Ha azonban nincsenek körülöttünk élőlények, akkor saját érzelmeink is szükegképpen megnyomorodnak.

Andreas Weber

A tigris tekintete

Az állatvédelem önvédelem

*

A kogníciókutatók csak lassan kezdik felfogni ennek a tükörkapcsolatnak az alapjait. Megértik, hogy érzékelésünk milyen nagy mértékben feltételezi minden tekintetben a kölcsönösséget – a nyelv megtanulásától az öntudat kialakulásáig. Egyre kényszerítőbbé válnak annak bizonyítékai, hogy nem csupán anyagi szempontból élünk szimbiózisban a többi lényvel, hanem érzelmileg is. Magyarán: ahhoz, hogy gondolkodhassunk, éppúgy szükségünk van az állatokra, mint a tiszta vízre ahhoz, hogy ihassunk.

A többi lényhez fűződő, hálószerű kapcsolódásunkat illető számos forradalmi belátást *Andrew Meltzhoff* és *Kenneth Moore* kogníciópszichológusoknak köszönhetjük. Ők kimutatták: A csecsemők születésüktől kezdve rá vannak utalva egy olyan partnerre, akinek érzései vannak, és mimikáival és gesztusokkal ki is fejezi érzelmeit. Ellenkező esetben a kisbaba egyáltalán nem értené meg, hogy ő maga is ilyen lény, hiszen csak „belülről” képes megtapasztalni önmagát, és nem képes önmagát mint egészet kívülről látni. Anyja vagy apja eleven arca nélkül elsatnyulna. A gyerekek először másokon kell megtanulnia a maga belső világa, illetve az élet gesztusai és mozdulatai közötti összefüggést.

Ezt a felismerést tágítani lehet: Mi úgy állunk szemben a többi teremtménnyel, mintha gyerekek lennénk – hiszen állatok *vagyunk*. Ezért legbensőbb lényünkhöz az is hozzátartozik, amit más állatok képesek megmutatni nekünk. Ők olyanok, mint mi – és mégis egészen mások. A velük való kapcsolatban sok mindent megtanulhatunk, ahogyan az újszülött tanul az édesanyjától, aki szintén hasonló hozzá, de mégis különbözik tőle.

A ragadozókkal kapcsolatos számtalan történet és mítosz – amelyek mélyen visszanyúlnak az emberiség előtörténetébe – ennek a tanulásnak a szolgálatában állt. Az emberek korábban nem imádták naívan az állatokat, hanem azonosultak velük. Mert leginkább tiszteletet parancsoló tulajdonságaink vannak elrejtve az állatokban: a delfin makulátlan eleganciája, az oroszlán fensége, a bivaly ereje, a róka ravaszsága, a bagoly messzelátása. Mindezek természetesen nem bizonyos fajok lelki tulajdonságai, hanem az élet gesztusai: saját lehetőségeink olyan vonatkozásai,

amelyeket tökéletes formában csak az állatokban ismerhetünk fel.

Más élőlények ily módon „külsővé vált psziché”-ként jelennek meg, olyan érzelmeként, amelyek szemünk előtt élik saját életüket; azt jelentik, amit „bensőségességgént” ismerünk magunkban, de kívül, testként léteznek: a bensőségesség csak bennük ölt alakot.

Paul Shepard amerikai humánökológus megállapította, hogy az előember életmódja milyen nagy mértékben közeledett a ragadozók szokásaihoz, miután elődeink elhagyták az őserdőket, és vadászként kezdtek élni a nagy sztyeppéken. Ökológiai szempontból félúton vagyunk a majmok és a húsevők között – a macskák, de a kutyák között is. A korai emberek falkákban vadásztak, mint a farkasok, és azokhoz hasonlóan alakították ki a monogámiát – és a farkasokat tették meg legfontosabb társaikká. A ragadozók tulajdonságai a mi fajunk tulajdonságai is. Éppoly kevéssé egyszerűen hajthatjuk ki őket, mint ahogy nem dönthetünk úgy, hogy nem veszünk levegőt a tüdőnkkel, és nem járunk két lábon. A vad teremtmények mélyeséges tekintetében saját magunkat látjuk, a messzi múltban.

Az állatok eltűnése ezért nem csupán külső veszteség számunkra, ellenkezőleg: tőlük búcsút véve egyúttal sokféle érzelemtől is elbúcsúzunk, s így attól a szabadságtól is, hogy önmagunk legyünk. Ha azonban az ilyen érzelmek eleven megtestesülései odavesznek, akkor valami megsüketül bennük – hasonlóan azokhoz a fiatalokhoz, akik olyan erőszakos körülmények között nőnek fel, hogy egyszercsak képtelenek többé átérezni a közelség bizonyos formáit, mivel az érzékeny növekedési szakaszban nem jöhettek létre az ehhez szükséges idegsejt-kapcsolódások.

*

Minden lelki jelenségnek megvan a testi megfelelője. Lelkünkben számos szál köt minket a természethez – de ez az összeköttetés, ez a „szíami összekapcsolódás” ma sem imaginárius: Nem csupán az archaikus törzsek rituáléiban, romantikus költők verseiben és „zöld” teoretikusok világképeiben megy végbe, hanem éppolyan reális, mint a levegő, amelyet belélegzünk.

Ez annak megértését is jelenti, hogy ezen a bolygón nincs „belül” és „kívül”, nincsenek olyan rendszerek, amelyek kizárólag az ember számára lennének érvényben, s a halak és madarak, a galambok és a tigrisek számára nem.

Éppily kevésbé létezik a szellem elszigetelt birodalma, ahol az embernek szép ideáljai lehetnének, és korlátlanul vitatkozhatna azon, közülük melyik a jobb. Minden filozófia lélegző testekre veti árnyékát. Minden fantáziának megvan a maga anyagi oldala, minden önmagunkról alkotott kép megérleli a maga következményeit a test számára – teremtménytársaink sebezhető teste számára, de saját testünk számára is.

Fel kell ismernünk ezt a kettős összeköttetést, ha azt akarjuk, hogy a természetnek esélye legyen a megmaradásra. Az állatok megtaníthatnak minket arra, hogy az az összetett érzésvilág, ami a lélek, de test is akar lenni, amelyben belső és külső elegyedik: saját énem, a társam énje és idegen személyiségek milliárdjai, nos, ez nem valami radikálisan új és félelmetesen bonyolult dolog. Ellenkezőleg. Ennek az érzésnek – amely egyúttal meghatározott cselekvési gyakorlatot követel, tudniillik a létezés szembeni nagylelkűséget – régi neve van: szeretetnek hívják. A szeretet az egyetlen olyan elgondolható

viszony, amelyben az egoizmus és az altruizmus egyensúlyba kerül, mivel az egyik csak a másik által lehetséges. Aki szeretünk, annak azt kívánjuk, hogy éljen, függetlenül attól, hogy hol tartózkodik, s hogy viszontlátjuk-e valaha, vagy soha. Az iránta való szeretet tesz minket nagyobbá, erősít meg minket, és teszi lehetővé, hogy egyáltalán önmagunk legyünk. Csak ennek a szeretetnek a lehetősége tesz minket emberivé – összefüggésben az élőlények világával, ahonnan jövőnk, egy fajként a sok közül. Ha továbbra is az állatok ellen döntünk, akkor ez olyan szűkkeblűségről tesz bizonyosságot, amely saját jövőnket illetően sem ad okot bizakodásra.

*

Sok minden szól a mellett, hogy az érzések korlátozott szabadságfoka hamarosan a szabadság valóságos elvesztését hozhatja magával. Sokan félnek attól, hogy az ökológiai korszak végét harangozza be az olyan, a *Monsanto*-hoz hasonló nemzetek feletti konszernnek lopakodó hatalomátvétele,

amelyek semmilyen demokratikus vívmányt nem kívánnak tekintetbe venni, valamint az olyan kapitalista diktatúrák – mint például Kína –, amelyek a környezeti és az emberi jogokat egyaránt semmibe veszik, és mifelénk is egyre inkább kikényszerítik, hogy búcsút mondjunk azoknak.

A szibériai tigris és a Jangce-delfin ezért nem egyedül hal meg. Már most velük halunk mi is. Mert sosem csupán a többiekéről van szó. Már régóta az egészről van szó – és így rólunk is. *William Beebe* amerikai természetkutató és kalandor már évtizedekkel ezelőtt megértette ezt, amikor megállapította: „Egy műalkotás szépségét és lelkét újból meg lehet tervezni, ha első anyagi kifejeződését elpusztították is; egy eltűnt harmónia képes ismét inspirálni a zeneszerzőt; ha azonban egy élő faj utolsó egyede nem lélegzik többé, akkor új ének és új földnek kell megjelennie, mielőtt valami hasonló ismét létrejöhetne.”

Forrás: Publik-Forum, 2007/5

„Az állatok nevet adnak érzelmeinknek”

Interjú Andreas Weber biológussal

Ön azt írja: „Amikor búcsút mondunk a (kihaló) állatoknak, akkor egyúttal elbúcsúzunk annak lehetőségétől is, hogy érzelmeink legyenek.” De ténylegesen szükségünk van-e a szibériai tigrisre mint az erő tükrképére, és nem lenne-e elégséges ehhez a rég kihalt *Tyrannosaurus Rex* is?

Az állatok mintegy a lélek erőforrásai. És nagy különbség van a között, hogy egy olyan állatra gondolunk-e, amely régi korokban élt, vagy pedig egy valóságosan létező állatra. Az eleven állat itt van – de rejtve és megfoghatatlanul. Ahogyan a tudattalanunk.

Nem teszi Ön eszközzé az állatokat az ember szolgálatában? Csak azért kell védeni a delfint, mivel az embernek szüksége van rá érzésvilága kibontakoztatásához?

Nem, hiszen az ember nem a bioszférától elszigetelten létezik. Azért van szükségünk az állatokra, mert nélkülük nem vagyunk életképesek – már testi értelemben sem. De azért is szükségünk van a delfinre, mivel van bennünk valami a delfinből.

Az Ön elképzelése alapvetően emberközpontú: Az állatok értékét az adja, hogy valamilyen szerepük van az ember életében.

Amikor „ember”-t mondom, már hozzágondolom azokat a lényeket is, amelyek alkotják. Az én szemléletem életközpontú. A középpontban az élet áll. Nem kerülhetjük el a paradoxont: a saját szemünkkel nézzük a világot, de a tigris szemével is.

Ön azt írja: „A gondolkodáshoz éppúgy szükségünk van az állatokra, mint a tiszta vízre az iváshoz.” Konkrétan: Miért van szüksége a két éves kisfiának a szibériai tigrisre?

A tigrisben olyasmit látunk, amit ebben a tiszta formában nem birtokolunk: erőt, fenséget, fölényt. De ismert dolgokat is: a tigris alszik, pislog, ásít – akárcsak mi. Ezért a tigrissel kapcsolatban olyan tapasztalatokra tehetünk szert, amelyek meghaladnak minket, és éppen ezáltal mutatnak rá a lényegünkre. Ezért vonzzák az állatok mágnesként a gyerekeket:

saját lehetőségeiket ismerik fel bennük szimbolikusán. Egy olyan világban azonban, amelyben már csak ember által készített dolgok lennének, elveszithetnénk ezt a viszonyulást saját emberségünkhöz.

Cikkében Ön mindenekelőtt a nagy, erőteljes állatokra hivatkozik, de nem hivatkozik ugyanígy az éppoly fenyegetett patkós orrú denevérré vagy a vörös hasú unkára. Nem vált Ön a férfias erő esztétikájának rabjává?

A ragadozók azért büvölnek el minket, mivel ökológiai szempontból mi ragadozók is vagyunk. A jelentéktelen vagy a csúnya állatokkal nehezebb a helyzet – de minden lényben, legyen az mégoly ismeretlen is, saját lelkünk lehetséges mélysége rejtőzik. Ezt nehezebb megfogalmazni és átadni, de könyvemben megkíséreltem (*Alles fühlt. Mensch, Natur und die Revolution der Lebenswissenschaften* [Minden érez. Az ember, a természet és az élettudományok forradalma], Berlin-Verlag, 2007).

Ön a delfin eleganciájáról, az oroszlán fenségéről, a róka ravaszságáról beszél: Nem tiszta kivetítés-e mindez?

Talán az. De ez voltaképp nem olyan fontos. Egy-egy lény játszhat számunkra olyan szerepet, amilyen szerepe objektíve nincs az ökológiai rendszerben. És persze nem is arra gondolok, hogy a vadonban csupa emberi karikatúrával találkozzunk, hanem arra, hogy az állatok segítségével nevet adhatunk az érzelmeinknek. Nem magunkat pillantjuk meg a természetben, hanem a természetet magunkban. Mert hogyan is kezeljük rendszerint az állatokat „objektíve”? Nyersanyagként. Akkor már inkább kedvemre való némi emberszerű ábrázolás, ha az az élet iránti mély tiszteletünket szolgálja.

Barbara Tambour

Forrás: Publik-Forum, 2007/5